

УДК 378.046-021.68:80 (477.7)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.429>

Товканець О. С.,
orcid.org/0000-0003-4438-0167

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено питанням удосконалення післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти відповідно до сучасних вимог освітньої галузі. З'ясовано, що важливою передумовою для здійснення реформи освіти є високий рівень професійної кваліфікації директорів закладів загальної середньої освіти. Обґрунтовано важливість для вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації директорів шкіл звернення та врахування особливостей набутого педагогічного досвіду організації цих процесів. Розглянуто основні історичні етапи та визначено особливості розвитку післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти.

Здійснений історико-педагогічний аналіз організаційно-змістовних основ процесу підвищення кваліфікації директорів шкіл засвідчив, що досліджуваний процес формувалася під впливом історичних умов становлення та розвитку системи освіти. Підвищення кваліфікації директорів шкіл на початку 50-тих років ХХ століття мало нестійкий, епізодичний характер щодо залучення курсів як основної форми післядипломної освіти педагогів. Проте поступово, упродовж другої половини ХХ століття, накопичено значний досвід організації професійного вдосконалення керівних педагогічних кадрів. Процес підвищення кваліфікації директорів шкіл набуває централізованого характеру, реалізується науково-методична діяльність установ підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що спрямована на оптимізацію структури професійного вдосконалення педагогів. Розвиток післядипломної освіти керівних педагогічних кадрів та її особливості на різних історичних етапах значною мірою залежали від зміни соціально-політичних, економічних та інших умов, а також потреб функціонування освітньої галузі. За рахунок еволюційних змін наприкінці 80-х років ХХ століття у сфері післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти утворилася цілісна система. Упродовж 32 років незалежної української держави післядипломна освіта керівників закладів загальної середньої освіти набула варіативної структурованості, залученості до безпосередньої освітньої практики, що сприяє реалізації індивідуальних стратегій становлення й розвитку особистості директора закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: післядипломна освіта, перепідготовка, підвищення кваліфікації, директори шкіл, керівні педагогічні кадри, керівники закладів загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. На тлі євроінтеграційного напрямку розвитку українського суспільства відбувається глибоке реформування освітньої галузі. Одним з основних завдань реформування стає модернізація шкільної освіти в Україні, що детермінує питання вдосконалення системи професійного розвитку педагогічних кадрів відповідно до сучасних освітніх вимог. Концепція «нової української школи» передбачає управління школою керівниками нового формату, що здатні ухвалювати стратегічні управлінські рішення, ініціативно та творчо підходити до виконання управлінських функцій, забезпечувати розвиток педагогічного колективу й самовдосконалення, що актуалізує проблему професійного розвитку керівників (директорів) закладів загальної середньої освіти [5].

Соціально та педагогічно організованим процесом, на який покладено завдання професійного розвитку, є післядипломна освіта – «спеціалізоване вдосконалення освіти

© Товканець О. С.

та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її знань, умінь і навичок на основі здобутої раніше вищої освіти (спеціальності) або професійно-технічної освіти (професії) та практичного досвіду» [7]. Тобто, виходячи з наведеного, основні цілі післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти полягають у задоволенні потреб освітнього менеджера та суспільства у професійних освітніх послугах, підготовці кваліфікованих педагогічних працівників, здатних на високому професійному рівні забезпечувати освітні потреби суспільства.

Аналіз досліджень. Здійснений аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що вченими (О. Гришнова, І. Каленюк, О. Куклін, В. Куценко, В. Новіков, Л. Паращенко, М. Холявко, Л. Цимбал, Л. Яременко та інші) вже розглядалися питання впливу цивілізаційних зрушень на розвиток освіти. Над питаннями підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів працювали такі науковці, як Є. Березняк, В. Бондар, В. Гриньова, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Н. Жук, І. Зязюн, О. Нікітін, Н. Коломінський, Л. Карамушка, А. Кудрявцева, В. Маслов, Т. Сорочан, А. Серняк, Д. Швець та ін.

Попри значну зацікавленість науковців проблемами підвищення кваліфікації педагогічних кадрів процеси підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів потребують постійного вдосконалення, що, на нашу думку, має відбуватись з урахуванням особливостей розвитку післядипломної освіти на різних історичних етапах.

Мета статті – проаналізувати особливості перепідготовки керівників закладів загальної середньої освіти України в різні періоди становлення й розвитку післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Позитивні зміни в сучасній школі не можливі без інтенсифікації процесів управління закладом освіти. На сьогодні все більше уваги приділяється питанням відповідності професійних компетентностей керівників закладів загальної середньої освіти тим вимогам, що ставляться до управління сучасною освітньою установою. У зв'язку з цим набуває актуальності завдання з підготовки керівників нового типу, що володіють системним інноваційним мисленням, інформаційними технологіями, діловою ініціативою, здатні забезпечити досягнення поставленої мети.

Удосконалення необхідних професійних компетентностей керівника закладу освіти можливо здійснити на основі підвищення його кваліфікації. У зв'язку з цим важливою проблематикою залишається вирішення питань організації післядипломної освіти керівників закладів освіти, методичного та інформаційного забезпечення управлінської діяльності, нормативів оплати праці, справедливого підходу до атестації тощо. Студіювання наукової літератури та публікацій, що присвячені вдосконаленню педагогічної освіти керівних педагогічних кадрів, наводить на думку про потребу вдосконалення системи їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Вирішення цього завдання потребує пошуку нових форм і методів професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, що базуються на традиціях вітчизняної системи освіти, педагогічних інноваціях, передовому міжнародному досвіді.

В «Інчхонській декларації та ЦУР 4 – Освіта 2030: Рамкова програма дій щодо здійснення мети 4 у галузі сталого розвитку» всесвітнього форуму з питань освіти 2015 року задекларовано потребу активного розвитку до 2030 року неперервної освіти педагогічних кадрів на глобальному й регіональному рівнях, що має призвести до значного збільшення кількості висококваліфікованих учителів [1]. На нашу думку, вимога сучасності щодо активного розвитку неперервної педагогічної освіти значною мірою стосується й післядипломної освіти керівників закладів освіти. Адже від рівня професійної готовності освітніх менеджерів до запровадження змін шкільної освіти залежить ефективність реформи та якість навчання молоді.

Не можна заперечувати той факт, що професіоналізм керівника закладу загальної середньої освіти безпосередньо пов'язаний зі здатністю виконувати управлінські функції.

Для ефективного управління закладом освіти в його керівника має бути розвинений комплекс професійних компетентностей на основі знань і практичних навичок у різних сферах діяльності – педагогічній, психологічній, економічній, управлінській, інформаційній, контрольно-ревізійній, комунікативній тощо. Отже, це визначає потребу проведення спеціальної менеджерської підготовки щодо розвитку й формування професійних компетентностей керівника ЗЗСО у процесі післядипломної освіти.

Післядипломна освіта педагогічних кадрів, яка на сьогодні склалася в Україні, є результатом тривалого історичного розвитку системи освіти. Позитивний педагогічний досвід цього розвитку становить особливий науковий інтерес щодо його використання у процесі реформування освітньої галузі.

Дослідження питань розвитку такого соціального явища, як професійний розвиток педагогів, засвідчило, що перепідготовці та підвищенню кваліфікації педагогічних працівників приділялась увага з того моменту, як система освіти виокремилась як соціальний інститут. На сьогодні існує чимало підходів до періодизації розвитку підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Однак їх поєднує єдина думка, що інтенсифікація розвитку відбувалася в періоди, коли виникала потреба в підготовці відповідних для освітньої галузі педагогічних кадрів.

Виходячи з цих обставин розглянемо історію становлення та розвитку підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів у площині формування в них управлінських якостей на основі знань у різних сферах діяльності – педагогічній, психологічній, економічній, управлінській, інформаційній, контрольно-ревізійній, комунікативній тощо – на основі аналізу найважливіших історичних етапів, що визначили потребу та спрямованість удосконалення їх професійної майстерності.

Л. Сігаєва вказує на широку й різнобічну практику в освіті дорослих, що відбувалась у ХХ столітті. На її думку, потужним стимулом для розвитку теорії освіти й навчання дорослих були намагання ліквідувати масову малописьменність і неписьменність дорослих; утворення системи освіти; створення вищої та професійно-технічної школи, інститутів професійної освіти тощо [10]. Чергова потреба в розбудові системи освіти виникла й після закінчення Другої світової війни та була продиктована потребою відновлення економічного та промислового сектору країни. Масштабне будівництво промислових об'єктів вимагало підготовки значної кількості різноманітних професійних кадрів. Поряд із цим рівень освіти дорослого населення в період 50-тих років ХХ століття перебував на вкрай низькому рівні, що вимагало здійснення додаткових освітніх заходів серед дорослих [10].

Прискорена розбудова освітньої галузі призвела до виникнення дефіциту педагогічних кадрів, зокрема й серед керівного складу шкіл, що стало причиною призначення на педагогічні та керівні педагогічні посади осіб без педагогічної освіти й досвіду управлінської діяльності. Як зазначає Н. Матвеева, у цей період першочерговим завданням відділів народної освіти було подолання гострої нестачі вчительських кадрів [4]. Так, Положенням про єдину систему підвищення кваліфікації учителів та працівників народної освіти 1948 року передбачалась організація системної роботи над підвищенням ідейно-політичного, загальноосвітнього та фахового рівня учителів і працівників народної освіти відповідно до вимог системи освіти [6].

До прикладу, згідно з архівними матеріалами, на курсах директорів шкіл, які відбувались у 1952–1953 навчальному році в Кам'янець-Подільському обласному інституті вдосконалення кваліфікації вчителів, здійснювались заняття з ліквідації малописьменності та неписьменності дорослих, патрунування дітей-сиріт, складання шкільного бюджету й кошторису, ремонту шкіл, організації профспілкової роботи в школі. Включення занять із наведеною тематикою до змісту курсової підготовки директорів шкіл обґрунтовувалось відсутністю, особливо в новопризначених директорів шкіл, досвіду управлінської роботи, що потребувало надання їм інструктивних вказівок із цих напрямків роботи [9, с. 6].

Значне посилення уваги до питань організації управління освітою та внутрішньошкільного управління, що почалось від другої половини ХХ століття, активувало процес формування категорійно-понятійного апарату в галузі управління освітою. У цей час, як зазначає Г. Калініна, у практичну управлінську діяльність керівників закладів освіти та зміст курсів підвищення їх кваліфікації активно впроваджуються такі управлінські поняття, як «організація, облік, організація обліку, управлінські завдання, організаційно-методичні завдання, колективна розробка методичних питань, методична робота, перепідготовка, підвищення кваліфікації, самокурси, план роботи школи, педрада, управління вихованням, управління навчанням, контроль, планування, організаційні питання, організаційні поточні питання, матеріально-фінансові питання, кошторис школи, колектив, формування колективу, керівництво, контроль і керівництво, звіти, навчально-виховна робота, шкільний колектив, учнівське самоврядування» [2].

У 50-60-ті роки ХХ століття в усіх загальноосвітніх школах запроваджувалось політехнічне навчання, що передбачало обов'язкове поєднання поглиблення знань учнів із загальноосвітніх предметів та практичної праці. Перехід до політехнізації школи призвів до активізації процесів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема й керівників шкіл. Ці роки також характеризуються подальшим розвитком ідеї диференціації змісту підвищення кваліфікації педагогів з урахуванням їх досвіду, стажу, інтересів і потреб. У процес курсової підготовки директорів шкіл включалися курси з поглибленого вивчення дисциплін, пов'язаних із політехнічною освітою, проводяться проблемні курси та семінари. До курсової підготовки залучаються провідні діячі науки та різних галузей народного господарства.

Упродовж 70–80-тих років ХХ століття постійно почали зростати професійні вимоги до директорів шкіл, що насамперед було пов'язано з обранням курсу на завершення переходу до загальної середньої освіти молоді, що передбачало перехід шкіл на нові навчальні плани й програми. Зазначений перехід розпочався з ухвалення владної постанови від 20.07.1972 № 463 «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та дальший розвиток загальноосвітньої школи» [3, с. 328]. Важливим документом, яким запроваджувалось наукове управління закладами освіти, був наказ Міністерства освіти УРСР від 28.11.1973 № 266 «Про поліпшення внутрішкільного керівництва і контролю в загальноосвітніх школах Української РСР». У цьому наказі наголошувалось на негативних тенденціях у процесі підвищення кваліфікації директорів шкіл, їх курсова перепідготовка називається малоефективною: «Тематика і зміст курсової перепідготовки не завжди відбиває сучасні вимоги до управління загальноосвітньою школою, нового змісту середньої освіти. Незадовільно вивчається і поширюється кращий досвід управління школою» [8, с. 8–13]. Також у наказі йшлося про незадовільну роботу багатьох директорів шкіл, які некваліфіковано здійснюють внутрішкільне управління та контроль. Недоліки в роботі директорів шкіл пов'язувались із послабленням вимог районних, міських обласних відділів народної освіти до директорів шкіл, призначенням на адміністративні посади осіб без організаторських здібностей, досвіду роботи та належної підготовки. Також йшлося про незадовільну роботу з резервом керівних кадрів, недостатнє вивчення індивідуальних і ділових якостей кандидатів до зарахування в резерв, вивчення ними дисциплін, пов'язаних з управлінням закладом освіти тощо [8, с. 8–13]. Для виправлення негативної ситуації, що склалась в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами, серед іншого завідувачам обласних, районних і міських відділів народної освіти наказувалося поліпшити добір, розстановку та виховання керівних педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл; у кожному районі переглянути та поповнити резерв керівних педагогічних кадрів; розробити чіткі плани їх теоретичної та практичної підготовки до роботи на керівних посадах, вивчати та впроваджувати кращий досвід керівництва школою тощо. Разом із тим Центральному та обласним інститутам удосконалення вчителів наказувалось здійснити заходи

з поліпшення курсової перепідготовки директорів шкіл. Особливу увагу рекомендувалось звернути на глибоку їх теоретичну і практичну підготовку. Завершити до 1 червня 1974 року розроблення нових планів і програм перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів шкіл [8].

Дослідження історичних етапів розвитку системи підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів засвідчило, що на початку 80-х років ХХ століття вона була повністю сформована, що дозволяло визначити шляхи її подальшого вдосконалення відповідно до соціальних процесів, що відбувались в суспільстві. Однак слід відзначити, що навчальні плани курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників загалом і, зокрема, керівних педагогічних кадрів як і раніше залишалися досить заідеологізованими. Ідеологічній підготовці керівних педагогічних кадрів шкіл у процесі підвищення їх кваліфікації відводилась досить значна кількість годин, що не могло не впливати на якість їх готовності до управління закладом освіти. Також можна відзначити, що в аналізований період підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема й директорів шкіл, сприймалося як опанування ними передового досвіду роботи. Увага акцентувалась на вивченні та відтворенні таких елементів, як методи, прийоми, способи, методики тощо. Водночас незначна увага приділялась освоєнню загального задуму передового досвіду роботи. У досліджуваній період створюються централізовані спеціальні установи підвищення кваліфікації, призначенням яких була оптимізація та наукове управління процесами професійного розвитку педагогічних, зокрема й керівних, педагогічних кадрів, проводяться наукові дослідження за проблематикою, пов'язаною з управлінням закладом освіти.

Однак до 1991 року у професійному розвитку керівників пріоритетним напрямком залишалась ідеологічно-комуністична підготовка, використовувався авторитарний підхід до навчання на курсах підвищення кваліфікації, що не дозволяло належним чином і повною мірою розкривати потенціал директорів шкіл.

Упродовж першого десятиліття існування незалежної української держави ухвалюється низка нормативно-правових актів, що регулюють розвиток національної системи освіти. Це зумовлює зміни в організації діяльності закладів освіти, що призвело до зростання професійних вимог до їх керівників і спричинило зміни в організації післядипломної освіти керівних педагогічних кадрів.

На початку 90-х років ХХ століття відбувається пошук нових шляхів для професійної підготовки освітян. Так 1992 року на базі Центрального інституту вдосконалення вчителів, який ліквідовувався, створюється Український інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти. На створений інститут покладались завдання головного навчального та науково-методичного центру неперервного підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти й науково-методичного координаційного центру закладів післядипломної освіти [11].

Інтеграція України до європейського освітнього простору призвела до відповідних змін у структурі та змісті освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації, основними принципами якого стають перманентність, сенситивність, спадкоємність, інтерактивність, рефлексивність, самоосвіта тощо.

Систему підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів на сучасному етапі впродовж останніх 32 років після здобуття Україною незалежності можна характеризувати як таку, що має варіативну структуру, залученість до безпосередньої освітньої практики, а також таку, що сприяє реалізації індивідуальних стратегій становлення та розвитку особистості директора закладу загальної середньої освіти.

До важливих засобів забезпечення вдосконалення неперервності процесу розвитку професійних компетентностей директора закладу загальної середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації можна віднести такі: а) аналіз та обговорення у процесі навчальних занять найбільш актуальних управлінських проблем, спільний пошук шляхів їх вирішення; б) увага до компетентнісного підходу у плануванні навчального процесу;

в) потреба особистого управлінського професійного досвіду слухачів у процесі занять; г) підвищення суб'єктності в пізнавальній діяльності до, під час і після проходження навчання на курсах підвищення кваліфікації; д) партнерський на заміну авторитарному стиль взаємодії педагогів і слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Висновки. Загалом здійснений історико-педагогічний аналіз організаційно-змістовних основ процесу підвищення кваліфікації директорів шкіл засвідчив, що досліджуваний процес формувався під впливом конкретноісторичних умов становлення та розвитку системи післядипломної освіти. Підвищення кваліфікації директорів шкіл на початку 50-х років ХХ століття мало непостійний, епізодичний характер щодо проведення курсів як основних форм післядипломної освіти педагогів. Проте поступово, упродовж другої половини ХХ століття, накопичено значний досвід організації професійного вдосконалення керівних педагогічних кадрів, процес підвищення кваліфікації директорів шкіл набуває централізованого характеру, реалізується науково-методична діяльність спеціальних установ підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, спрямована на оптимізацію структури професійного вдосконалення педагогів. Здійснюються наукові дослідження в галузі управління закладами освіти. Розвиток післядипломної освіти керівних педагогічних кадрів та її особливості на різних історичних етапах значною мірою залежали від зміни соціально-політичних, економічних та інших умов, а також потреб функціонування освітньої галузі. За рахунок еволюційних змін наприкінці 80-тих років ХХ століття післядипломна освіта керівників закладів загальної середньої освіти функціювала як цілісна система. Упродовж останніх років розвитку післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти за часів незалежної української держави вона набула варіативної структурованості, залученості до безпосередньої освітньої практики, а також такої форми, що сприяє реалізації індивідуальних стратегій становлення та розвитку особистості директора закладу загальної середньої освіти.

Порушена у статті проблема багатогранна та потребує подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Інчхонська декларація та ЦУР 4 – Освіта 2030: Рамкова програма дій щодо здійснення мети 4 у галузі сталого розвитку. URL: <https://gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/245656r.pdf>
2. Калініна Г. М. Розвиток управлінського підрозділу в інституті педагогіки НАПН України в змісті підручника для керівника. *Проблеми сучасного підручника*. 2016. № 17. С. 150–162. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/360>
3. Левківський М. В., Пащенко Д. Історія педагогіки: навч. метод. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 377 с.
4. Матвеева Н. Діяльність методичних об'єднань вчителів початкових класів (1945–1990 роки). *Педагогічні науки*. Вип. XXXIII. Херсон: ХДУ, 2006. С. 48–53.
5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи (ухвалено рішенням колегії МОН України 27.10.2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/>
6. Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР. *Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР*. 1948. № 1. С. 14–15.
7. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1838-20#n18>
8. Про поліпшення внутрішньо-шкільного керівництва і контролю в загальноосвітніх школах Української РСР, Наказ Міністерства освіти УРСР від 28.11.1973 № 266. *Збірник наказів і інструкцій Міністерства освіти УРСР* № 1 січень 1974. С. 8–13.
9. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів за 1952-1953 навчальний рік. ЦДАВО. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1375. 132 с.
10. Сігаєва Л. Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині ХХ ст. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. Миколаїв, 2011. Вип. 1.33. С. 97–100.

11. Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України: історія та розвиток / ред. кол.: В. В. Олійник, Л. І. Даниленко та ін. Київ: Логос, 2003. 144 с.

References:

1. Inchkhonska deklaratsiia ta TsUR 4 – Osvita 2030: Ramkova prohrama dii shchodo zdiisnennia mety 4 u haluzi staloho rozvytku [The Incheon Declaration and SDG 4 – Education 2030: Framework for Action on Sustainable Development Goal 4]. Retrieved from <https://gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/245656r.pdf> [in Ukrainian].
2. Kalinina, H. M. (2016). Rozvytok upravlinskoho pidrozdilu v instytuti pedahohiky NAPN Ukrainy v zmisti pidruchnyka dlia kerivnyka [Development of the management unit at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Sciences of Ukraine in the content of the textbook for the manager]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 17, 150–162. Retrieved from <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/360> [in Ukrainian].
3. Levkivskiy, M. V., & Pashchenko, D. I. (2016). Istoriiia pedahohiky [History of Pedagogy]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Matveieva, N. (2006). Diialnist metodychnykh obiednan vchyteliv pochatkovykh klasiv (1945–1990 roky) [Activities of methodical associations of primary school teachers (1945–1990)]. *Pedahohichni nauky*, XXXIII, 48–53 [in Ukrainian].
5. New Ukrainian school: conceptual principles of secondary school reform adopted by the decision of the board of the Ministry of Education and Culture of Ukraine on October 27, 2016. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/> [in Ukrainian].
6. Polozhennia pro yedynu systemu pidvyshchennia kvalifikatsii vchyteliv ta pratsivnykiv viddiliv narodnoi osvity URSR [Regulations on a unified system of professional development of teachers and employees of public education departments of the Ukrainian SSR]. (1948). *Collection of orders and decrees of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 1, 14–15 [in Ukrainian].
7. On education, Law of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1838-20#n18> [in Ukrainian].
8. Pro polipshennia vnutrishno-shkilnoho kerivnytstva i kontroliu v zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainskoi RSR, Nakaz Ministerstva osvity URSR vid 28.11.1973 № 266 [On the improvement of intra-school leadership and control in secondary schools of the Ukrainian SSR, the Order of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR dated November 28, 1973, No. 266]. (1974). *Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 1, 8–13 [in Ukrainian].
9. Richnyi zvit pro robotu Kamianets-Podilskoho oblasnoho instytutu udoskonalennia kvalifikatsii vchyteliv za 1952-1953 navchalnyi rik [Annual report on the work of Kamianets-Podilskiy Regional Institute for the Improvement of Teacher Qualifications for the 1952-1953 academic year] (Fund 166. Inventory 15. File 1375. Leaves 132). *Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine* [in Ukrainian].
10. Sihaieva, L. Ye. (2011). Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Ukraini u druhii polovyni XX st. [Trends in the development of adult education in Ukraine in the second half of the 20th century]. *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho*, 1.33, 97-100 [in Ukrainian].
11. Oliinyk, V. V., & Danylenko, L. I. (Ed.). (2003). Tsentralnyi instytut pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity APN Ukrainy: istoriia ta rozvytok [Central Institute of Postgraduate Pedagogical Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine: history and development]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

Tovkanets O. S.,

orcid.org/0000-0003-4438-0167

FEATURES OF RETRAINING OF SCHOOL PRINCIPALS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS AT DIFFERENT STAGES OF DEVELOPMENT OF POSTGRADUATE EDUCATION

The article is devoted to the issue of the need to improve the postgraduate education of school heads of general secondary education institutions in accordance with modern requirements of the educational industry. It is found that an important prerequisite for the implementation of education reform is a high level of professional qualification of school heads of general secondary education institutions.

The importance for improving the system of training, retraining and advanced training of school principals has been substantiated by applying and taking into account the peculiarities of the acquired pedagogical experience in the organization of these processes. The main historical stages have been considered, and the specific features of the development of postgraduate education of school heads of general secondary education institutions have been determined.

The conducted historical-pedagogical analysis of the organizational and substantive foundations of the process of improving the qualifications of school principals has shown that the researched process was formed under the influence of the historical conditions of the formation and development of the education system. Advanced training of school principals at the beginning of the 50s of the 20th century had a non-permanent, episodic nature of conducting courses as the main forms of postgraduate education of teachers. However, gradually during the second half of the 20th century considerable experience was accumulated in the organization of professional improvement of leading pedagogical staff. The process of improving the qualifications of school principals is becoming centralized, scientific and methodical activities of institutions for improving the qualifications of pedagogical personnel are carried out, aimed at optimizing the structure of the professional improvement of teachers. The process of improving the qualifications of school principals is becoming centralized, scientific and methodical activities of institutions for improving the qualifications of pedagogical staff are being carried out, aimed at optimizing the structure of professional improvement of teachers. The development of postgraduate education of leading pedagogical staff and its features at different historical stages depended to a large extent on changes in socio-political, economic and other conditions, as well as the needs of the functioning of the educational sector. Due to evolutionary changes at the end of the 80s of the 20th century, the postgraduate education of school principals of general secondary education institutions was formed as a whole system. During the 32 years of the independent Ukrainian state, the postgraduate education of school heads of general secondary education institutions has acquired a variable structure, involvement in direct educational practice, which contributes to the implementation of individual strategies for the formation and personality development of the school principal of a general secondary education institution.

Key words: postgraduate education, retraining, professional development, school principals (school heads), leading pedagogical staff, principals (heads) of general secondary education institutions.

Дата надходження статті: 21.04.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 37.091.3:004.77]:656.6(09)''19/20''(043.3)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.455>

Задорожня О. І.,

orcid.org/0000-0003-4514-8810

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ РОЗВІДКАХ (2 ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті проаналізовано періодизації освітніх процесів в Україні, дотичні до теми розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у системі морської освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Розглянуто авторські періодизації розвитку педагогічних ідей та морської освіти в Україні, історію морської освіти України, становлення та розвиток військово-морської освіти, розвиток фізико-математичної підготовки в морських навчальних закладах, вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти України морського профілю, становлення та розвиток